

## סוגיה יא: תספורת בחול המועד

\*\*\*\*\*  
\*

### רקע

סוגייתנו עוסקת באיסור תספורת בחול המועד. כיוון שלסוגיה זו השלכות רבות לדידן שנוהגים לגלח את הזקן בכל יום, נרחיב מעט את הדין.

### מקורות

- א. יג: יד: "ואלו מגלחין במועד... יש מהן אסור ויש מהן מותר"
- ב. תוס' ד"ה והיוצא, ומנודה, ושאר, אומן
- רי"ף ז. באלפס, "ואלו מגלחין במועד... ול"ש נולד מעיקרא"
- נמוקי יוסף ד"ה ואלו, גמ' מ"ט, קטן
- ריטב"א ד"ה ואלו מגלחין, גמרא ושאר כל אדם
- רמב"ם הל' שביתת יום טוב פ"ז הל' יז-כ
- ג. הגהות אשר"י סי' א ד"ה אסור, יש שרוצים
- טור ריש סי' תקלא
- ד. מאירי ד"ה אנשי משמר
- תוס' רי"ד ד"ה ובחמישי
- ה. שו"ת הרשב"א ח"ג סי' רעה
- תלמיד רבנו יחיאל מפריס ד"ה אומן, "ואדם שהיה טרוד בערב בדבר מצוה..."
- ו. שו"ע סי' תקלא ומשנה ברורה [בעיקר: ס"ק ייב, יד, טז, כ-כא]
- ז. שו"ת נודע ביהודה או"ח מהדורה קמא סי' יג, מהדורה תנינא ריש סי' צט
- שו"ת חתם סופר או"ח סי' קנד, "והנה בענין תגלחת בחה"מ..."
- שו"ת אגרות משה או"ח א סי' קסג

ריטב"א ד"ה ואלו מגלחין, גמרא ושאר כל אדם  
ואלו מגלחין במועד. פי' כדרכן ואפי' בפרהסיא.

גמרא ושאר כל אדם מ"ט אין מגלחין. פי' דאע"ג דגילוח מלאכה גמורה היא מכל מקום כיון שהיא תיקון הגוף ויפוי הגוף כצורך אוכל נפש דמי וכדתנן [ח:]: עושה אשה תכשיטיה במועד ואין לך צורך המועד גדול מזה, ומהדרין דטעמא משום גזירה דרבנן הוא וכעין הא דתנן אנשי משמר ואנשי מעמד אסורין לספר ולכבס, פי' משנכנסו במשמרתן, ובחמישי ואילך מותרין מפני כבוד השבת ולא חיישינן לגזירה דבעינן למימר, ואמר רבה בר בר חנא מה טעם אסורין לספר ולכבס כשהן במשמרתן והלא כל שכן שהיה ראוי שיהא מצוה לגלח ולא יהיו מנוולים בעבודתם, ומהדרין כדי שלא יכנסו למשמרתן כשהן מנוולים, פי' ויגלחו ויספרו קודם לכן כיון שידעו שלא יוכלו להסתפר אחר שיכנסו למשמרתן, הכא נמי כדי שלא יכנסו ישראל לרגל כשהן מנוולים,

ודוקא בגלוח וכבוס בגדים גזרו מן הטעם הזה אבל כבוס הראש ורחיצה במרחץ לא נאסר מעולם במועד, ודבר ברור הוא, הלכך מותר לעשות כל מלאכות של מרחץ לצורך רחיצה במועד.

### טור ריש סי' תקלא

אין מגלחין במועד והטעם שלא יכנס למועד כשהוא מנוול פי' שאם היה יכול לגלח במועד לא היה חושש לגלח ערב המועד ונמצא נכנס למועד מנוול ומצוה על כל אדם לגלח קודם המועד לכבוד המועד וכיון שהוא אסור לגלח במועד יהא זהיר לגלח קודם המועד ור"ת פי' כיון שזהו הטעם אם כבר גלח קוד' המועד מותר לגלח במועד וקשה מאד להתיר וגם אינו נראה כן מתוך הגמ' דאם איתא הו"ל לפורטה בהדי הנך דתנן ואלו מגלחין כי היכי דקאמר גבי כיבוס כל מי שאין לו אלא חלוק אחד מותר לכבסו במועד משום דאפילו אם כבסו קודם המועד הוא חוזר ומתלכלך ה"נ הו"ל לפרושי היתר דאם גלח קודם המועד ועוד מי יודע אם גלח קודם המועד דכה"ג קאמר בגמ' על הא דבעי מי שאבדה לו אבידה בערב המועד אם מותר לגלח במועד מפני שהיה אנוס שלא היה לו פנאי לגלח קודם המועד וקאמר מי יודע שהיה אנוס הלכך נראה שאין להתיר אלא לאותם שמפרש בהדיא.

### מאירי ד"ה אנשי משמר ואנשי מעמד

אנשי משמר ואנשי מעמד אסורין לספר ולכבס בתוך שבוע שלהם ועקר איסורם כדי שלא יכנסו לתוך משמרתם כשהן מנוולים ומ"מ הקלו להם להסתפר בחמישי מפני כבוד השבת וכל שכן בששי אלא שלא היו נוהגין לספר בששי מפני הטורח והותר להם מה שלא הותר כן לשום אדם בחולו של מועד ונראה לי טעם בדבר מפני שהמשמר זמנו קבוע לעולם ליכנס במוצאי שבת ואין הדבר מצוי להשהות עצמו לתוך משמרתו אחר שצריך לשהות במשמרתו ממוצאי שבת עד חמישי אבל בשאר הנזכרים שמא יזדמן חמישי יום ראשון לחול המועד או סמוך לו ומתוך שאין שהייתו מרובה נוח לו לשהות עצמו ומתוך כך הוא נאסר בכל וי"מ בה טעם אחר לומר שבאנשי משמר לא נאסרה להם מלאכה כלל ולא נאסר הגלוח להם אלא מקנס גמור שמא יכנסו למשמרתם מנוולים אבל חול המועד יש שם איסור מלאכה ואף על פי שעקר האיסור בגלוח וכבוס מתורת קנס מ"מ הואיל ונאסרו נעשו כשאר מלאכות האסורות בו שאין חמישי מתירתן ויראה לי גם כן שאף אחד שבמשמר שנאנס אונס הידוע כגון אלו הנזכרים במשנתנו שמותר להסתפר וכבר ביארנו ענין משמר ומעמד במסכת תענית.

### תוס' רי"ד ד"ה ובחמישי

ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת דוקא באנשי משמר מצאנו היתר זה אבל במועד לא הותר לגלח כלל לא בכבוד שבת ולא בכבוד יו"ט וטעמא דמילתא נ"ל שאם תתיר לגלח בחמישי במועד מיעקרא תקנתא דרבנן שההדיוטות סוברים שמפני שהגלוח חשוב עבודה נאסר במועד כמו שנאסרו שאר העבודות ואם יראו שבחמישי מגלחין יגלחו נמי בכל המועד אבל אנשי המשמר שהיא חול גמור יודעים שלא נאסר מחמת עבודה אלא כדי שלא יעלו למשמרתן כשהן מנוולים הילכך אם יתירו החמישי לא יבואו להתיר כל ימי השבוע.

### תלמיד רבינו יחיאל מפריס ד"ה אומן

ואדם שהיה טרוד בערב בדבר מצוה אי לא מוכחא מילתא טפי כגון פדיון שבין הידועים לרבים אין בידנו כח להתיר דאיכא למימר דהא דמבעיא ליה באבדה לו אבדה הוא הדין נמי דהוי מיבעיא

בטריד טירדה דמצוה. וכתב נמי רבינו יב"ם מדלא נקט אומן שחלה בערב הרגל איכא לספוקי בהאי גונא אי שרי לגלח במועד אי לא, אבל מורי הר"ר יחיאל ז"ל כתב לא מיבעיא אומן שחלה בערב הרגל דהוי אונסיה ידוע לרבים כיון דשכיחי גביה שרי ליה לגלח במועד, אלא אפילו כל אדם שחלה קודם הרגל ולא היה לו פנאי לגלח בערב הרגל, לא מבעיא אם היה חוליו כבד עליו הרבה דהוי אונס גמור שלא היה יכול לגלח בערב הרגל, כדאיתא בפרק ב' דעבודה זרה עשרה דברים מחזירין את החולה לחוליו וקחשיב תגלחת, ואונסו נמי ידוע דחליו מוכיח עליו, ודמי להני דמתניתין, אלא אפילו חש בראשו לבד בערב הרגל מותר לגלח במועד דאית ליה קלא גבי שיבביה ומיפרסמא מילתא, ואיכא הוכחה נמי בכל חולי, וכן משמע מדקא מיבעיא ליה באבדה לו אבדה דהוי אונסא דמחוך אלמא באונסא בגופיה לא איצטריך ליה למיבעי דפשיטא דשרי.

#### שו"ת הרשב"א ח"ג סי' רעה

ולענין חולה שנתרפא במועד, שאמרת: אם מותר לגלח במועד, מפני שלא היה יכול לגלח קודם המועד, לפי שאמרו: שהגלוח קשה לחולה ומחזירו לחליו. מסתברא לי שאסור לגלח, שא"כ, ליתנייה בהדי הנך דמתניתין מאלו מגלחין, ובהדיא אמרו בגמרא: הא שאר כל אדם, אסורין. ועוד נ"ל ראייה, שלא כל מי שלא היה יכול לגלח קודם המועד, מותר כאותן השנוין במשנתנו, מדאמרינן התם: קטן שנולד במועד, מותר לגלח, שאין לך יוצא מן האסורין גדול מזה, למימר משום דהא דיוצא מבית האסורין, דוקא הוא שבאין להתיר, ומשום דבכלל השנוין במשנתנו הוא זה, הא משום שלא היה יכול לגלח קודם המועד, לא.

#### נודע ביהודה מהדורה קמא או"ח סי' יג

שאלה: נשאלתי היום אם מותר לגלח ע"י משיחה בחוה"מ. ולפי שהיו מצטערין ביותר אלו הרגילים לגלח זקנם. והנה אסרתי לחלוטין כיון שכל הפוסקים נחלקו על ר"ת שרצה לומר שמי שגילח בערב הרגל מותר לו לגלח ברגל. והנה נתתי לבי שגברא רבה אמר מלתא אין מזיחין ולא מזניחין וק"ו דבר זה שרבינו הגדול ר"ת אמרו חייבין אנו למשכונני אדרב: והנה כל הפוסקים דחו דבריו דא"כ למה לא נזכר דבר זה במשנה ואלו מגלחין היה לו לחשוב גם מי שגילח בערב הרגל. ואומר אני אי משום זה לא אירא וגילוח יש בו איסור גם משום מלאכה אף בלי טעם שלא יכנס כשהוא מנוול, אלא שדבר זה ראוי היה להתיר משום כבוד הרגל ואסרוהו משום שלא יכנס כשהוא מנוול [ועיין בתוס' (יד. ד"ה ושאר). ועיין אליהו רבה סי' תקל"א ס"ק א'].  
והנה כשאסרוהו משום שלא יכנס לרגל כו' ממילא נשאר בו ג"כ איסור מלאכה דהיה ראוי ע"פ דין להיות מותר. ואם גילח ערב הרגל שוב שיערו חכמים שאין בו ניהוץ כ"כ להתיר איסור מלאכה במועד שאין כל כך צורך המועד. ואף דלא שייך שלא יכנס כשהוא מנוול מ"מ אסור משום מלאכה וא"כ ממ"נ אסור. אם לא גילח ערב הרגל ואז אין ראוי לאסור משום מלאכה והיה ראוי להתיר משום לצורך המועד שיש בו צורך גדול אלא שאז אסור משום שלא יכנס כשהוא מנוול. ואם גילח ערב הרגל ואז ליכא גזירה שלא יכנס מ"מ אסור משום מלאכה. ולכך לא חשבינן להתיר במשנתנו. אבל הפרש גדול יש בין אם האיסור מצד מלאכה שאז מותר ע"י פועל שאין לו מה יאכל. ואם האיסור מצד שלא יכנס כשהוא מנוול לא מהני ע"י פועל עני. ובמשנה לא קחשיב רק מה שמותר לחלוטין ע"י כל פועל משא"כ זה מותר רק ע"י עני. ובוהא אתיין שפיר דברי ר"ת ואולי גם שאר פוסקים יודו להתיר ע"י פועל עני. ואף שגם המתגלח מסייע והוא אינו עני מ"מ מסייע כזה אין בו ממש ובמועד לא אסרו אלא דבר שיש בו טורח מלאכה ומתגלח אין בסיוע שלו טורח. והרי הנה"כ התיר לאשה לומר בשבת לנכרי ליטול צפרנים. וכתב בהדיא דדוקא לענין איסור הקפת הראש

ריבתה התורה מסייע מדכתיב לא תקיפו לשון רבים. אבל לענין שאר איסורים מסייע כזה אין בו ממש.

זה הנלע"ד אם יסכימו רבותי ב"ד מו"ש. ואם לאו בטלה דעתי. גם נלע"ד דאם מתירין רק ע"י פועל שאין לו מה יאכל לא שייך למגזר שלא יכנס לרגל כשהוא מנוול. דאטו יודע הוא קודם הרגל שיזדמן לו פועל שאין לו מה יאכל שיסמוך על זה להשהות גילוחו עד המועד. וגם לא שייך מראית העין דא"כ איך התירו כל מלאכות ע"י פועל שאין לו מה יאכל. ואולי שאר מלאכות ליכא חשש רק בשעת מלאכה ואז רואין מי העושה שהוא עני. משא"כ גילוח כשיראו אח"כ זה הולך וזקנו מגולח יסברו שנתגלח ע"י פועל שיש לו מה יאכל. ואעפ"כ דעתי להקל. כי מה שכתב הב"י בשם הגהת מיימון איסור משום דלאחר שגילח לא יהא ניכר שגילח ערב הרגל עי"ש בב"י. אומר אני אדרבא מדברים הללו נלע"ד לחזק דברי ר"ת. שהרי עכ"פ משמע מדבריו שקודם שגילח ניכר שגילח ערב הרגל וא"כ בני עירו כבר ראוהו קודם שגילח וראו והכירו שגילח ערב הרגל ואין כאן חשש רק לארתי ופרחי שיבואו ויראו אותו שהוא מגולח מחדש במועד והם יחשדו שלא גילח ערב הרגל. וכבר ביארתי בתשובה אחרת ע"פ מה שכתב המג"א בסי' רמ"ד ס"ק ו' דבשביעית הקילו ולא חששו מפני מראית העין רק לבני עירו. ולא חששו בשביל אורחים. וכתבתי שם שעכ"פ מלאכת חוה"מ אפילו למ"ד דאורייתא קיל הוא משביעית. ובפרט גילוח הזקן לחוד שאין כאן מלאכה גמורה כל כך כמ"ש התוס' ריש אלו מגלחין וא"כ פשיטא שאין לחוש לאורחים. וגם מזה התירו כל המלאכות ע"י פועל שאין לו מה יאכל מוכח דלא חיישינן לאורחים, דמנין ידעו האורחים שפועל זה אין לו לחם לאכול.

ועוד הרי גם כיבוס אסור מטעם שלא יכנס כשהוא מנוול. והכי תאמר שאסור לכבס ע"י פועל שאין לו מה יאכל והרי סתמא אמרו בש"ע בסי' תקמ"ב כל מלאכה מותר לעשותה ע"י פועל שאין לו מה יאכל. ואמנם בזה ג"כ יש לדחות דשם אין המראית עין רק בשעת כיבוס ואז רואין שהמכבס עני. ולכן נלפע"ד שעכ"פ אם גילח בערב הרגל שכבר יש לנו עמוד של ברזל לסמוך על רבינו תם ואף שחלקו עליו הפוסקים כולם מ"מ ע"י פועל שאין לו מה יאכל נלע"ד להתיר. ובפרט למי שהולך ובא אצל השרים ודוכסים ורגיל לספר בכל עת שצער גדול הוא לו בגופו לגדל שער וגם ללעג ולקלס בעיני השרים. שמותר לאיש כזה לסמוך על היתר הנ"ל.

שו"ת נודע ביהודה או"ח תנינא ריש סי' צט

בע"ה יום ד' אפיק ז"ך ירח א"ש תקלז"ל: תשובה שלום רב. לגדול ורב. אור נערב, ה"ה כבוד אהובי מחותני ידידי וחביבי. הרב המאווה"ג המופרסם זקן ונשוא פנים. חציו חצי גבור שנונים. נ"י פ"ה ע"ה כבוד שמו מוה' לעמיל סג"ל אב"ד ור"מ דק"ק א"ש:

מכתבו הגיעני. ובהודעת שלומי ושלום תורתו שמחני. וע"ד אשר תמה על אשר ביארתי בספרי נודע ביהודה בחלק א"ח סימן י"ג להחזיק פסקו דר"ת בגילוח בחוה"מ נגד כל הפוסקים. הנה לשונו של מעלתו הוא בזה"ל. ובעיקר ענין זה תמהני על השליט הגדול הזה מי דחקו לכנסו בפרצה דחוקה לקיים דברי יחיד במקום שכל הפוסקים הראשונים והאחרונים אחד מהם לא נעדר לדחות פסק זה ובפרטות בדור פרוץ שבימינו יש לחוש שפושעים יכשלו גם בכמה ענינים אחרים אם יראו שמתירין נגד הש"ע וכל האחרונים ועכ"פ לא היה לפרסם היתר זה בספר. עכ"ל מעלתו נר"ו:

הנה עיקר התמיה אין לה שחר ולמה לא אצדיק הצדיק דמעיכרא הוא ר"ת במקום שאני רואה דבריו נכונים וכי משוא פנים יש בדבר אפילו אם היה באיסור תורה האמת עד לעצמו וק"ו באיסור דרבנן. אבל באמת טעות הוא בידו דמעלתו. ואני לדעתי לא התרתי מה שאסרו הראשונים והאחרונים רק מצאתי חילוק בדבר לפרש דברי ר"ת במקום שספו תמו כל התמיהות שתמהו עלי. והם הראשונים והאחרונים שתמהו עליו הוא מפני שלא עלה על דעתם לפרש דבריו כן והיו

מפרשים דבריו שבכל ענין מתיר לכך נחלקו עליו נמצא שאין ביני ובין הפוסקים ראשונים מחלוקת בעצם הדין רק מחלוקת בפירוש כוונתו של רבינו תם. ומה שכתב בפרטות בדור פרוץ שבימינו שפושעים יכשלו גם בכמה ענינים אחרים בזה שום מורא לא יעלה על ראשו וכי מדמין באיסורין זה לזה. אבל אהובי הואיל ודפק על פתחי אגיד לו האמת בזה וזמן רב הייתי פוסח על שתי השעיפים אם לפרסם דברים אלו בספר או לא. ואגיד ליה גופא דעובדא:

זה שנים רבות כמו י"ב או ט"ו שנים נשאלתי דין זה הלכה למעשה לאחד שהיה נחוץ לו הגילוח בחוה"מ. ובררתי אז דין זה ורשמתי לעצמי ולהנשאל הסתירתי הטעם ותליתי לו כאילו הוא הוראת שעה. ואמרתי לו מה שהתירתי לך היה לי טעם שהיה שייך רק בפעם ההיא ולא לעתיד והעלמתי ההיתר ממנו. ואמנם טעמי היה לא בשביל חשש של מעלתו שיקילו גם בענינים אחרים אבל היה טעמי הואיל במקומות אחרים נכשלים בהשחתת זקן בתער שהוא חמשה לאוין ולמה אפתח להם שערי ההיתר בחוה"מ ומי יתן למצוא מקום להחמיר בכמה זמנים. וכמו שנה קודם שהתחלתי להדפיס ספרי והתחלתי לסדר ולחפש באמתחות הכתבים שלי את כל התשובות גמרתי בלבי להעלים תשובה זו ושל לא להדפיסה מטעם הנ"ל. אבל כאשר עיינתי בזה ראיתי בלבי אדרבה לאידך גיסא בשביל שהדור פרוץ בדבר הנ"ל טוב יותר לפרסם היתר הנ"ל והטעם כמוס בלבי ולא אוכל לגלותו אם יפציר לא אשיב. ואני שוקל הדבר בדעתי כמאמר ריב"ז אי לי אם אומר אי לי אם לא אומר ושום אחד מהקדמונים לא עלה בלבו דבר זה וצריך אני ג"כ להעלים מה שהעלימו הם. אבל עכ"פ הכרעתי שפרסום היתר בחוה"מ יש בו מצוה רבה וגדר ומשמרת לתורה לפריצי הדור. ודי בזה כי כבר אמרתי אם יפציר לא יועיל ועכשיו בא אבוא לעמק יהושפט. בעיקר השגתו על דבר ההיתר שכתב מדסתם ר"ת מכלל שבכל פועל מתיר וכו'. אני תמה ל"ל לדחוקי נפשיה לפרש דברי ר"ת שיהיו מוקשים ומדוע לא נפרש דבריו שיהיו נכונים. ועוד גם לדבריו אינו בא אלא לעקור דברי ר"ת ולומר שאין כוונתו כפירושו אבל גוף ההיתר ע"י פועל עני לא הושג ע"פ השגתו...

#### שו"ת חת"ם סופר או"ח סי' קנד

והנה בענין תגלחת בחול המועד, הגאון בנב"י קמא חא"ח סי' י"ג התיר לא' ההולך בין השרים (ע"ש בסוף התשובה) בהוראת שעה לגלח בחה"מ לסמוך אר"ת באם גילח ערב הרגל יגלח בחה"מ ע"י עני שאין לו מה יאכל ולחשדא לא חייש כמ"ש שם באורך, וחלקו עליו גאוני דורינו והגאון מו"ה צבי אב"ד דק"ק בערלין ז"ל בס' בנין אריאל במס' מ"ק השיב תשובה נוצחת דהא באנשי משמר נמי תנינן כה"ג [תענית ט"ו ע"ב] ולימא נמי אם גילחו ערב משמרתם מותרים לגלח במשמרתם ומתנ"י סתמא קתני והתם ליכא למימר משום איסור מלאכה, ועוד רא"י ברורה שאנשי משמר אסורים להסתפר אפילו גלחו ערב משמרתם, דאי ס"ד לא נאסרו אלא כשפשעו ולא נסתפרו ערב משמרתם א"כ במס' מ"ק י"ז ע"ב דבעי למימר כהן ששלמה משמרתו ברגל יגלח ברגל, וקשה אמאי כיון שפשע ולא גילח ערב משמרתו נתיר לו לגלח ברגל, אע"כ צ"ל אפילו גילח ערב משמרתו אסור לגלח במשמרתו ולא פלוג רבנן אע"ג דליכא איסור מלאכה וה"ה בחול המועד, אלו דברי הגאון ז"ל ודפח"ח. וטעמא נ"ל, דחיישינן למראית עין וחשדא, אע"ג דמיייתי הגאון נב"י מירושלמי דמס' שביעית דמיייתי מג"א [סי' רמ"ד סק"ו] יע"ש בביאור, התם מילתא אחריתי כל בני עירו יודעים שיש לו בית השלחין והאורחים בראותם זה מוליך ובלו בפרהסיא ואינו בוש מפני בני עירו ש"מ ידוע ומפורסם לבני עירו שיש לו בית השלחין דאל"כ לא שבקי ליה בני עירו למיעבד איסור בפרהסיא, אבל הכא הלא כל בני העיר יתגלחו ע"י"ז העני שאין לו מה יאכל והאורחים יחשדו כל בני העיר שפורצים גדר חכמים, מה תאמר גם כל האורחים יהיו מגלחים ע"י העני שאין לו מה יאכל כי לא יחדל אביון א"כ בטלת איסור גילוח חול המועד מכל וכל, ומזה הטעם לבד יש

לאסור שלא תשתכח תקון חכמים בזה כמו שמצינו [עירובין ע"א ע"ב] שלא תשתכח תורת עירוב מהתינוקות:

והנה בנב"י תנינא סי' צ"ט ק' ק"א נראה שהרגיש בחולשת הלכה זו וכתב שלא רצה להדפיסו רק מטעם הכמוס, ואני הולך רכיל ומגלה סוד, כי בעו"ה רבו המשחיתים בעם בתער ואם יגדל זקנם בחול המועד יהיה כדי לכוף ראש לעיקר ושוב אחר י"ט ישחיתוהו בתער ועוברים על כמה לאוין דאורייתא, ע"כ טוב להתיר איסור דרבנן בחה"מ שלא יצמחו השערות כ"כ, ולטעמיה אזיל שלא מצא תשובה מספקת להשוואל בסי' פ' הנ"ל ודחאו כמבואר למעיין שם, אך לפמ"ש לעיל שעכ"פ לא יצאו מידי מלקות המשחיתים בעם דאפילו יגלחו ערב י"ט האחרון מ"מ עד מוצאי י"ט יצמחו כדי קריצת ציפורן ויתחייבו א"כ למיעקר תקנת חכמים בכדי לא עקרינן, ומכ"ש ליראי ה' ולחושבי שמו שאינם משחיתים זקנם למה יגלחו בחה"מ ויעברו על איסור דרבנן בגילוי פנים ובחזק יד על מגן:

ואעתיק לשוני בגליון ש"ע א"ח סי' תקל"א: עיין ס' יד דוד רפ"ג דמ"ק [י"ד ע"א ד"ה כדתנן] מייתי כמה שו"ת שהקשו מ"ט לא התירו לגלח ערב יום טוב האחרון כמו אנשי משמר ע"ש, משמע פשיטא להגאונים לאיסור אלא שהקשו מ"ט, ולפע"ד איסור שנאסר מפני כבוד י"ט לא הותר מפני ניוול שזהו כבודו של י"ט שיכנס בי"ט אחרון מנוול, משא"כ אנשי משמר שאיסור גלוחם מפני כבוד מקדש אתי ניוול דשבת ודחי ליה:

וראה והביטה כי הגאון נודע ביהודה המתיר לא כתב אלא להוראת שעה להחולכים בין השרים ולפני מלכים יתיצבו, אלא שכתב שהיה ראוי שלא להדפיס ולפרסם היתר זה ברבים שלא ילמדו להקל לולי שחשב שקולא זו הוא גדר תורה לדעתו ומ"מ לא כתב פסק להחליט גילוח היתר בחה"מ בזה"ז, וטעם בזה כי נהי אם יראו ת"ח וגודרי גדר להפר תורה לפי הזמן והמקומות, יתקבצו וישאו ויתנו פה אל פה או במכתבים ולכשיסכימו יפרסמו במכתבים ויחתמו תחתיו גדולי פארי הזמן כך עלתה במחשבתנו להתיר איסור דרבנן פלוני מטעם כך וכך, וכעין תקנת הקהלות ור"ת בסוף ספר תשו' מהר"מ בפראג וכהנה, אבל יחיד בדורו אפילו הוא חסון כאלונים וכגובה ארזים גבהו ודבריו כראי מוצקים לא יכין + אולי צ"ל: לא יהיך + להתיר אפילו מנהג קטן ממנהגי ישראל, היום יאמר הוא כך וידפיסנו ויפרסמנו ומחר יאמר אחר כך בסברות חלשות צנומות דקות עד שיתירו איסור דאורייתא, כאשר אירע בעו"ה בזמנינו כי רבו פריצי הדור והעמידו חזון לומר הלא גילוח חה"מ כמה מאות שנים נהגו אבותינו איסור ונצטערו ונתנוולו ועתה התירו פרושים את הדבר, כן נבוא ונתיר לחלל שבת בפרהסיא בעו"ה, והקולר תלוי אח"כ בהגורמים, ומשו"ה לא התיר הגאון נב"י בפרהסיא ומ"מ נכשלו בה, ע"כ שומר נפשו יזהר וישמור ה' רגלי חסידיו מלכד: משה"ק סופר מפפד"מ.

#### אגרות משה או"ח א סי' קסג

בענין תספורת הזקן בחוה"מ בזה"ז במדינתנו א"ח סכות, תש"ח. מע"כ ידידי הרב מוה"ר אברהם זעליג קראהן שליט"א.

הנה לאלו שנחנך להם לגלח הזקן במספרים בחוה"מ יש להתיר בזה"ז במדינתנו שכל אלו הרגילים בתספורת הזקן מסתפרים בכל יום ולכן אין שייך טעם החולקין על ר"ת שהביא הטור /או"ח/ בסי' תקל"א שמתיר במי שגלח קודם המועד לגלח במועד, מטעם דאמרו כל הסריקין אסורין סריקי בייחוס מותרין שהוא הטעם שאסור באבדה לו אבדה ערב הרגל כדאמר אביי במו"ק דף י"ד דהוא משום דלא מיגליא לכו"ע אונסיה כדפרש"י, וכן הכא מי יודע אם גילח קודם המועד כדכ"ש שם

הטור, וא"כ במדינה שכל המסתפרין מסתפרין בכ"י ואף אם רק רוב מהמסתפרין שידוע שאף שנסתפר בערב יו"ט מסתפר עתה ואין שייך חשש זה יש להתיר לכו"ע אף להטור וכל החולקים. ומה שהוכיח עוד הטור מהא דלא חשיב זה במתני' באלו מגלחין, הנה אם הקושיא היא מהא דלא חשיב במתני' כדאיתא בהג"א ובהגמ"י שהביא הב"י לא קשה כ"כ כמפורש /מועד קטן/ בתוס' דף י"ז ד"ה ותנא, שתנא ושייר כדמוכרח מהא דלא פשיט בעיית ר"ז באברה לו אבידה מהא דלא תני לה עיי"ש. וכן מפורש בריטב"א שם שמניינא דמתני' לאו דוקא, ומה שמשמע דמה שחשיב בסיפא דאלו מכבסין הוא דוקא מדהקשה /מועד קטן/ בדף י"ח ר' ירמיה על ר' אסי א"ר יוחנן במי שאין לו אלא חלוק אחד שמותר לכבסו בחולו של מועד ממתני' דלא חשיב לה, וכן הקשה רבא על ר' יצחק בר יעקב בר גיורי משמיה דר' יוחנן שאמר בכלי פשתן שמותר לכבסן בחש"מ = בחולו של מועד = ממתני' דלא חשיב לה, כבר עמד בזה הריטב"א ותיירץ דרק בסיפא דאלו מכבסין הוא דוקא משום דקתני לישנא יתירא הרי אלו מותרין ושאר כל אדם אסורין דמפרש דקאי רק אסיפא עיי"ש.

ועוד שמעינן /מועד קטן/ מתוס' דף י"ח תירוצו אחר אף אם נפרש דגם רישא דאלו מגלחין הוא דוקא, משום דמתני' נימא שאיירי להתיר אף בלא גילח קודם הרגל שהם רק אלו דחשיב ובגילח קודם הרגל שכ"ע מותרין לא איירי, דהא מוכיחין /תוספות מו"ק יח/ בד"ה אע"ג מדלא משני הב"ע בשלא כיבסו לפני הרגל, פ"י דהיה לו לתרץ קושיא ר' ירמיה דמתני' איירי בלא כיבסו קודם הרגל שהתם אסורין כו"ע אף מי שאין לו אלא חלוק אחד ובכבסו לפני הרגל שמותר שם מי שאין לו אלא חלוק אחד לא איירי, דמוכרחין לומר שאף בפשע ולא כיבסו לפני הרגל שרי באין לו אלא חלוק אחד עיי"ש. חזינן דאף דבסיפא הא הוא דוקא מ"מ לא היה קשה אם נוקים דאיירי רק בגוונא חד דהוא בלא כיבסו לפני הרגל משום שבגוונא ההוא יהיה בדוקא, וכדמוכרח כן מתירוצו ר' יעקב לר' ירמיה בגמ' דמוקים דאיירי באית ליה תרי ומטנפי, וכן מתירץ אביי קושיא רבא דאיירי מתני' בשאר מיני דלאו פשתן משום דבגוונא זה הוא דוקא, א"כ אף אם אלו מגלחין נמי הוא דוקא יש לאוקמי דאיירי רק בלא גילח קודם הרגל והכא עוד עדיף מתירוצם בכיבוס דהכא כו"ע מותרין ובכיבוס הא אסור למי שיש לו הרבה אף אם כבסן לפני הרגל, ונמצא שלא קשה כלום על ר"ת מהא דלא חשיב במתני' מתרי טעמי.

אך מהטור משמע דלא מקשה ממה שלא חשיב במתני' אלא מהא דלא אמר זה בגמ' כי היכי דאמר גבי כיבוס שמותר באין לו אלא חלוק אחד, ודין זה הא לא נזכר במתני' אלא בגמ', אלמא דקושייתו היא מהא שלא נקט בגמ'. ואף שיש לתרץ גם קושיא זו אליבא דתוס' וריטב"א דרק זה הוצרך לומר משום דבבא דסיפא הוא דוקא השמיענו דמ"מ מותר באין לו אלא חלוק אחד אף שמחמת זה צריך לאוקמי מתני' באוקימתא כדהקשה ותיירץ בגמ', אבל מה שמותר בגלוח בגילח קודם הרגל לא הוצרך למינקט בגמ' כיון שהסברא מכריח זה וליכא קושיא ע"ז ממתני' דרישא הא לאו דוקא. וצריך לומר דהטור פליג על התוס' וסובר דבפשע ולא כיבס קודם הרגל אסור לכבס אף כשאין לו אלא חלוק אחד ורק בכיבוס קודם הרגל מותר ששייך בו ממש גם אותו הטעם עצמו שיש במי שגילח קודם הרגל ולכן מסתבר להטור שאם מותר גם בגילוח הי"ל לגמ' להביא מדין זה ראי' לדין הכיבוס עוד מכ"ש, ולכן הוכיח דאסור לגלח דלא כר"ת. וא"כ שייך ראייה זו אלא דלא כר"ת שמתיר אף כשרק הוא עצמו רוצה לגלח עוד הפעם בחוה"מ אף כשגילח ערב הרגל אף שכל בני המדינה אין מגלחין כ"כ בסמוך, אבל אם ההיתר הוא רק במקום שכל בני המדינה רגילין להסתפר בסמוך כמו בכל יום או אחת בשני ימים או בשלשה לא קשה כלל ממה שלא הוכיח להתיר גם בכיבוס דהא בכיבוס אינו כה"ג דהא כל בני המדינה יש להן הרבה חלוקים וגם בכלל לא היה שייך להוכיח מהיתר זה שאולי לא הי' בזמנם מקום שכל בני המדינה מסתפרין בכל יום ואף לא בשנים

ושלשה ימים. ולהשמיענו עצם הדין דאם יארע מקום כזה יהיו מותרין הוא דבר שפשיטא כיון שהסברא מכריח זה.

ואף אם נימא דרישא נמי כיון שכתוב אלו הוא דוקא וכדאיתא באשכול וגם לא נימא שכיון שנוקים בחד גוונא לא יקשה משום שזה גופיה נחשב כלאו דוקא דלא כדפירשתי לתוס', והא דמתרין מתני' אע"ג דאית ליה תרי ומיטנפי ואפי' דשאר מיני נפרש שאינו אוקימתא, אלא דנקט רק אלו שמותרין בכל גווני אע"ג דאית ליה תרי ומיטנפי ולא מה שמותר דוקא באם אין לו אלא חלוק אחד וכן נקט רק דברים שמותרין בכל המינים ולא מה שמותר דוקא ממין אחד דפשתן, וכן משמע קצת מלשון אע"ג דאית ליה תרי ומלשון אפילו דשאר מיני, דזה אינו שייך לתרין במה שלא נקט גילח ערב הרגל דג"כ הוא מותר בכל גווני. והוא דלא כתוס' דלפ"ז לא יקשה דיתרין הב"ע בלא כיבסו קודם הרגל דא"כ הא איירי גם באין לו אלא חלוק אחד אף שלא שוה בכל הגווני והי"ל למינקט הגוונא שמותר. וכן צריך לפרש להסוכרין דרק בכבס לפני הרגל מותר בחלוק אחד כדי שלא יקשה עלייהו קושיית התוס'. אבל גם לפ"ז לא יהיה הקושיא מהא דלא נקט במתני' אלא על ר"ת שמתיר גם באירע רק שיחיד גלח ערב הרגל אבל להא שמותר בזמננו במדינתנו מחמת שכולם מסתפרין בכל יום לא קשה כלום, דהא מוכרחין לומר לפ"ז מה שלא פשיט הא דאבדה אבידה ממתני' שלא נקיט לה דהוא משום דלא שכיחא שיאבד ולא יהיה לו פנאי לגלח כדמתרין כן הנחל אשכול. וא"כ ודאי לא קשה מה שלא נקיט באם כל בני המדינה מסתפרין בכל יום שאולי היה אז מלתא דלא שכיחא, ואפשר שלא היה במציאות כלל, אך אפשר שבאבדה אם מותר הוא כמו יוצא מבית האסורים שהוא מטעם שהיה אנוס, אבל מ"מ יש לתרין דדבר שלא היה מצוי אז לא רצה למינקט. אך מה שיש לעיין הוא דאולי כיון שרק מחמת שכל בני המדינה מסתפרין בכל יום רוצים אנו להתיר, ואם באופן כזה לא היה בזמן התנאים וב"ד הגדול שהתירו הא דחשיב במתני' ממילא לא היה זה בכלל ההיתר ונשאר באיסור המלאכה שיש בעצם על גלוח, ועיין בנחל אשכול שכתב דכאן אין האיסור חדוש אלא ההיתר דמלאכה ולכן אסור אף שליכא הגזירה דשמא יכנס מנוול דעכ"פ הא לא התירו ואף אם ברור שאם היה ב"ד הגדול היו מתירין להם נתנה תורה רשות ולא לנו עיי"ש. וגם הנו"ב קמא סי' י"ג כתב דאף לר"ת שמתיר בגילח ערב הרגל הוא רק מצד האיסור שלא יכנס לרגל מנוול אבל עכ"פ יודה שאסור משום מלאכה ויועיל זה רק להתיר ע"י פועל שאין לו מה יאכל עיי"ש.

אבל פשוט לע"ד דכיון שהוא לצורך המועד לקשוט וליפוי אין בזה שום איסור מדין מלאכה אלא משום הגזירה שלא יכנסו לרגל כשהן מנוולין, כדמוכרח לומר כן לתוס' /מועד קטן/ דף י"ד דכתבו ג' שיטות בגלוח הראש, דמתחלה כתבו דגלוח הראש נמי אסור במועד מצד הגזירה שלא יכנסו מנוולים דגם בראש אין לך ניוול גדול מזה, ולפ"ז מותרין אלו השנויין במתני' להתיר גלוח במועד גם בגלוח הראש. ואח"כ כתבו ושמא לא קאי טעמא בגמ' אלא אשאר אלא גלוח של ראשו אסור משום מלאכה אפילו במקום אונס ורק שאר גלוח דהוא של יפוי הקשה דהוה לך למישרי לצורך המועד אע"פ שהיא מלאכה, ותירין שהוא משום שלא יכנסו מנוולים. ואח"כ כתבו ועוד יש לפרש שנראה שמותר לגלח ראשו במועד וכוונתם דליכא שום איסור בגלוח הראש אף לכל אדם, דהא הקשו ע"ז מאי קמ"ל נזיר ומצורע ואם כוונתם הוא רק להשנויין במשנה אין כאן קושיא דהא צריך למיתני שהם מותרין אף שכל אדם אסורין, ואין לפרש שהקושיא היא דפשיטא להתיר בנזיר ומצורע מכ"ש מאונסין דבא ממדה"י דהא בנזיר ומצורע מותרין אף בהיה להם פנאי כדפשיט בגמ' וכהפשיטותא איירו התוס' מתחלה ולכן ברור שהקושיא היא רק להעוד יש לפרש שאף כל אדם מותרין בגלוח הראש א"כ מאי קמ"ל נזיר שהוא רק גלוח הראש, ומצורע צריך לומר שנקטו אגב אורחא משום שנקטם ביחד במתני' אבל הקושיא היא רק מנזיר. ועיין בתוס' /מועד קטן/ דף י"ד.



רעק"א שמפרש שגם לעוד יש לפרש הוא רק לאלו השנויים, ופירוש הקושיא דהוא רק פשיטא מכ"ש דבאים ממדה"י ולכן נשאר בצ"ע על קושייתם הא קמ"ל דאף שהיה להם פנאי עיי"ש, אבל ברור שסברי בהעוד יש לפרש דמותר גילוח הראש לכל אדם ולכן הקשו שפיר, ומצאתי ברש"ש שמפרש כדברי. וגם בלא זה מוכרח כן דאם רק לאלו השנויים במתני' הא כבר כתבו שיטה כזו. ונמצא שיש ג' שיטות והוי המחלוקת אם יש בגילוח הראש ענין יפוי משום דיש הרבה שאדרבה אין מגלחין הראש בשביל יפוי, כדאיתא בנדרים דף ט' בעובדא דשמעון הצדיק שאמר להנזיר מה ראית להשחית שערך הנאה, ועיין ברמב"ם ספ"א מביאת המקדש, ולכן אף להרוצה לגלח ראשו אין חשוב צורך המועד ואסור ממילא משום מלאכה, וזהו סברת שיטה השניה שבגילוח הראש אסורים אף אלו השנויים במתני'. ואח"כ כתבו שיש לפרש שמותר כל אדם לגלח את ראשו משום דלא לו שמסתפרין נחשב יפוי והוי צורך המועד שליכא איסור מלאכה, וכיון שבראש יש אדרבה שמתייפין בגידול שער סברי דלכן לא נחשב גידול שער הראש ניוול אף לאלו שמסתפרין וממילא ליכא גם הגזירה שלא יכנסו לרגל כשהן מנוולין ומותר לכל אדם כיון דעכ"פ הגילוח הוא יפוי לו עתה אף שאינו ניוול גם כשלא יגלח. ושיטה ראשונה סוברת דנחשב לאלו שנאה להם יותר בגילוח ניוול כשלא יתגלחו ולכן אסור לכל אדם ומותר להשנויים במשנה. וזהו פירוש ג' השיטות שבתוס'. ומפורש דמה שהוא לצורך יפוי ליכא איסור מלאכה אף שהוא מלאכה בעצם דלכן מותר גילוח הראש לכל אדם לעוד יש לפרש, ולכן מותר מדינא שאר גילוח אף שהוא מלאכה משום דמה שהוא לצורך המועד להתייפות לא היו צריכים להחזיר שאינו בכלל איסור מלאכה שנאמר בחוה"מ, ולכן פשוט שאף אחר שאסור חכמים לא נעשה איסור מלאכה אלא הוא רק האיסור שלא יכנסו מנוולין, ולא מסתבר כלל לומר דכיון שיש לחוש שלא יכנסו לרגל כשהן מנוולין נמצא שצורך המועד הוא אדרבה שלא להתגלח אף שישאר מנוול, דהא בשביל ימים הבאים דרגל הוא ודאי צורך המועד להתגלח והיתר המלאכה בצורך המועד פשוט שהוא רק בשביל צורך המועד זה ועל ימים הבאים לא בשביל מועדים אחרים ולא בשביל ימים שכבר עברו ולכן מה שהוא צורך מועדים אחרים וימים שעברו אינם כלום לשנות חשיבות צורך המועד לומר שיהיה זה ממילא באיסור מלאכה, וכן משמע מכל הראשונים שלא הזכירו רק הא דלא יכנסו לרגל כשהן מנוולין ולא איסור מלאכה, ורק גילוח הראש לשיטה שניה דתוס' אסור משום מלאכה משום דלא נחשב צורך המועד מטעם שבארתי לדידיה.

והנה יש שיטה רביעית בתוס' /מועד קטן יד/ ד"ה ושאר, דגילוח הזקן אינו כלל מלאכה לענין חוה"מ משום שאין בו טורח כ"כ, והיה מותר אף בלא צורך כלל ורק גילוח הראש שיש בו טרחה נחשב מלאכה אבל משום צורך המועד מ"מ היה מותר אי לאו הגזירה דיכנסו כשהן מנוולין עיי"ש. ומשמע דשאר גילוח מותר ממש ולא גזרו כלל. ואולי מדמין זה למעברת סכין על פניה של מטה דמותרת בכל אופן כדאיתא /מו"ק/ בדף ט', ורק אגילוח הראש גזרו. וא"כ צריך לומר הטעם דאף שהגזירה הא שייך בכל גילוח מ"מ אין שייך לאסור כיון שליכא בהו גדר מלאכה לענין חוה"מ ורק גילוח הראש שייך לאסור מצד הגזירה משום דאיכא ביה גדר מלאכה אף לענין חוה"מ משום טירחא, ונמצא שלשיטה זו יש בגילוח הראש איסור מלאכה. אבל אף לשיטה זו כיון שהתירו להשנויים במתני' חזינן דלא אמרו בזה לא פלוג ורק באופן שישנה הגזירה אסור משום מלאכה לכן אף בגילוח ערב הרגל שליכא הגזירה לר"ת אין לאסור משום מלאכה כעצם הדין, וכן להחולקים על ר"ת מ"מ אם יהיה מדינה שכל בני המדינה מתגלחין בכל יום או ביומים ושלשה ימים אין לאסור משום מלאכה למה שבארתי דבזה לכו"ע ליכא הגזירה.

ועיין באור גדול על משניות דפי' קושית הגמ' ושאר כל אדם מ"ט אסורין אף שהיה יכול לגלח קודם משום דיפוי דמיא לאוכל נפש לענין חוה"מ כמו שכתב הרמב"ן והריטב"א, ובאוכל נפש הא

מותר אפילו כיוון מלאכתו במועד עיי"ש, וא"כ אין שייך בזה איסור מלאכה כמו שאין שייך באוכל נפש, דלא כהנו"ב והנחל אשכול, ולכן אף להחולקים על ר"ת ביחיד ששינה מדרך כל אדם שאף שגילח בערב הרגל רוצה להתגלח בחוה"מ וסברי שאסור הוא רק מטעם שלא מינכרא אחר שגילח כדכתב הטור אבל באם כל אדם עושין כן לכו"ע יהיה מותר וליכא איסור מלאכה, וא"צ לב"ד הגדול להתיר משום שמעולם לא היה זה בכלל איסור.

ומש"כ התוס' /מו"ק/ בדף י"ג משום דקתני באידך פירקין דברים שעושין לצורך המועד כמו מוכרי פירות דנעשים כדין קתני נמי ואלו נעשים שלא כדין לצורך המועד, הוא מחמת דמשניין מכל אדם שרק הם מותרין ולכן נחשב שעושין שלא כדין משום דאינו כדין כל אדם.

ומש"כ הנו"ב דאולי שיערו חכמים שאין נחוץ כ"כ להתיר בגלוח איסור מלאכה במועד שאין כ"כ צורך המועד, פשוט לע"ד שאין שייך זה רק ביחיד שבטלה דעתו, אבל אם כל אדם ממדינה זו מקפיד ע"ז אין שייך סברא זו כלל דעניני יפוי שייך רק בדעת בנ"א והוא דבר המשתנה בכל עת ומקום לפי מנהג בנ"א שבמדינה ההיא.

ומה שמשמע מנו"ב, ובנחל אשכול הוא מפורש שאסור גילוח מדאורייתא בכל אדם כיון שלא התירו עיין במ"מ רפ"ז מיו"ט בשם רמב"ן ורשב"א והביאום גם הנ"י ריש מו"ק והב"י /או"ח/ בסי' תק"ל שלצורך המועד אף מלאכת אומן שאסור אינו מן התורה, וא"כ כ"ש עניני יפוי שהוא כאוכל נפש שאינו שייך לאיסור תורה ובזה יודו כו"ע ולכן דבריהם צ"ע שלא נכון כלל.

ולכן ברור לע"ד דבזמננו במדינתנו שנוהגין אלו הרגילין בתספורת הזקן להסתפר בכל יום ואף אם ביום אחר יום או אחת לשלשה ימים, ליכא שום איסור. ואולי גם הנו"ב יודה בכזה דמשמע שם בסוף התשובה שרק יחידים היו רגילין להסתפר בכל עת בזמננו ובמקומו.

אבל מ"מ אינו נוהג להתיר אלא למי שיש לו צורך ביותר או מצטער ביותר, ואם אחד ירצה לסמוך ע"ז גם בשביל היפוי לבד אין למחות בידו כי מעצם הדין הוא מותר לע"ד. ידידו, משה פיינשטיין.

## הסבר הסוגיה

"ושאר כל אדם מאי טעמא אסורין [בגילוח]... כדי שלא יכנסו לרגל כשהן מנוולין".

[גמ' יד.]

המשנה [יג:] אוסרת להתגלח [פירוש המונח "גילוח" במשנה ובגמ' הוא הסרת חלק משער הראש והזקן או כולו] במועד אלא אם האדם לא היה יכול להתגלח ערב המועד מפני שהיה במדינת הים, בבית השביה ובבית האסורים, או שהיה מנוודה, נזיר ומצורע, או שנדר שלא לגלח והתירו נדרו במועד. מסבירה הגמ' שאיסור גילוח במועד הוא כדי שלא יכנס לרגל כשהוא מנוול.

הגמ' אינה מסבירה שאסור לגלח במועד מפני שגילוח מהוה מלאכה האסורה בחול המועד, מפני שגילוח הוא צורך המועד, ומותר לעשות מלאכה לצורך המועד. הריטב"א [ד"ה גמרא ושאר כל אדם] מוסיף שגילוח הוא "תיקון הגוף, ויפוי הגוף כצורך אוכל נפש דמי". כיוון שיפוי הגוף מוגדר כאוכל נפש מותר לעשות את המלאכה כדרכה ללא שינוי נכך מפורש בריטב"א ד"ה ואלו מגלחין].

הראשונים מקשים כיוון שאיסור גילוח בחול המועד מקביל לאיסור גילוח לאנשי משמר ואנשי מעמד, ובשניהם האיסור כדי שלא יכנסו לרגל ולמשמרתם כשהם מנוולים, מדוע לאנשי משמר ואנשי מעמד מותר לספר ביום חמישי לכבוד שבת, ובמועד אסור לספר ביום חמישי לכבוד שבת?

המאירי [ד"ה אנשי משמר] מביא שני תירוצים:

א. משמרת מתחילה תמיד ביום ראשון ומסתיימת בשבת, כיוון שיום חמישי בסוף המשמרת, אין חשש שיכנס למשמרתו כשהוא מנוול, על דעת להסתפר ביום חמישי. רגל יכול להתחיל גם ביום רביעי, ואם נתיר לו לגלח ביום חמישי לכבוד שבת, יש חשש שיכנס למועד כשהוא מנוול.

ב. איסור תספורת במשמרת הוא רק כדי שלא יכנס למשמרתו כשהוא מנוול, במועד יש גם איסור מלאכה, הנובע מגזרת חכמים. כיוון שיש איסור מלאכה, אין חילוק בין יום חמישי לשאר ימים.

התוס' רי"ד [ד"ה ובחמישי] מתרץ תירוצי הפוך מתירוצו השני של המאירי. הוא מתרץ שההדיוטות חושבים שגילוח אסור מפני שהוא מלאכה, ואם נתיר לגלח ביום חמישי הם יתירו לגלח בכל המועד, אבל במשמרת, שידוע לכולי עלמא שאין איסור מלאכה, גם ההדיוטות יודעים שאיסור גילוח הוא כדי שלא יכנס למשמרתו כשהוא מנוול.

בין תירוצו השני של המאירי לבין תירוצי התוס' רי"ד יש הבדל מהותי. לפי תירוצו של התוס' רי"ד אין איסור מלאכה בגילוח בחול המועד, ורק הדיוטות חושבים שיש איסור. לפי תירוצו של המאירי, גזרת חכמים שלא יכנס לרגל שהוא מנוול גורמת לכך שיש בגילוח בחול המועד גם איסור מלאכה, והמגלח באיסור בחול המועד עובר על איסור דאורייתא של מלאכה בחול המועד.

תוס' [ד"ה ומנודה, ושאר] מעלה את דין איסור מלאכה בתספורת בחול המועד, אבל הוא מעלה את האיסור רק במקום שהתספורת אינה לצורך יפוי הגוף.

תוס' דן מהו הגילוח הנידון במשנה, ומעלה ארבע אפשרויות:

א. תספורת הראש זהה לתספורת הזקן ושתייהן אסורות במועד כדי שלא יכנס לרגל והוא מנוול.

ב. המשנה עוסקת בתספורת הזקן בלבד, תספורת הראש אסורה מפני איסור מלאכה במועד אפילו לבאים ממדינת הים ושאר אנוסים.

ג. איסור תספורת במועד מתייחס לתספורת הזקן בלבד, תספורת הראש מותרת במועד.

ד. איסור תספורת במועד מתייחס לתספורת הראש בלבד, ותספורת הזקן מותרת במועד.

מסביר האגרות משה [או"ח ח"א סי' קסג] שהתוס' מסתפק בגדר תספורת הראש והזקן. באפשרות הראשונה תוס' סובר שגם תספורת הראש וגם תספורת הזקן מיועדות ליפוי הגוף, אין בהן איסור מלאכה במועד, ובחסרונן יש ניוול. לפיכך סובר תוס' ששניתן אסורות במועד שלא יכנס לרגל והוא מנוול. באפשרות השנייה תוס' סובר שתספורת הראש אינה מיועדת ליפוי הגוף, שהרי יש הסוברים ששער ארון יפה יותר. לפיכך תספורת הראש

אסורה משום מלאכה, ואף הבא ממדינת הים ושאר אנוסים, אסורים בתספורת הראש. באפשרות השלישית תוס' סובר שתספורת הראש מהוה יפוי לנוהג להסתפר, ולכן אין בה איסור מלאכה, אבל אינה ניוול כשאין מסתפרים, ולכן אין בה חשש שיכנס לרגל והוא מנוול, ומותר לכולם להסתפר תספורת הראש במועד. באפשרות הרביעית תוס' סובר שאיסור מלאכה בחול המועד מתייחס למלאכות שיש בהן טרחה בלבד, בתספורת הזקן אין טרחה, ולכן מותר לספר הזקן במועד [צריך לומר שלאפשרות זו החשש שלא יכנס לרגל והוא מנוול נאמר רק במקום שיש בתספורת איסור מלאכה].

המשנה [יג:] מתירה לאנשים המנויים במשנה להתגלח במועד. הגמ' [יד.] מביאה את ספקו של רבי זירא האם ניתן להרחיב את ההיתר גם לאדם שאבדה לו אבידה ערב הרגל. רבי זירא מסתפק האם היתר גילוח במועד הוא לכל מי שהיה אנוס ערב הרגל, או רק למי שאונסו היה ידוע לרבים. אביי פושט את ספקו, שחכמים התירו רק באונס הידוע לרבים ומוכחא מילתא שאונסו מנע ממנו להתגלח ערב המועד.

הגמ' מסתפקת האם אומן שאבדה לו אבדה ערב המועד יכול להסתפר במועד, "כיון שאומן הוא מוכחא מילתא או דלמא כיון דלא מוכחא מילתא כי הנך לא". הגמ' אינה פושטת ספק זה ונשארת בתיקו.

עולה מסוגיית הגמ' שהיתר תספורת במועד מותנה בשני תנאים:

- א. אונס – האדם היה אנוס ולא היה יכול להסתפר ערב המועד.
- ב. מוכחא מילתא – האונס ידוע לרבים, ולא יחדשו שהוא עובר על דברי חכמים.

נחלקו התנאים [יד.] לגבי בא ממדינת הים. רבנן מתירים אף כשיצא שלא ברשות, ורבי יהודה מתיר רק כשיצא ברשות. מסביר רבא, שאם יצא לטיול כולי עלמא מודים שאינו מגלח במועד, אם יצא למזונותיו הבסיסיים כולי עלמא מודים שמגלח במועד, מחלוקתם כשיצא להרווחה. נחלקו הראשונים בהסבר המושג "יצא שלא ברשות":

רש"י [ד"ה מפני שיצא שלא ברשות] מפרש: "לא יצא ברשות אחרים אלא ברצון עצמו, לאו אנוס הוא". היתר תספורת במועד נאמר רק לגבי אנוס, ואנוס הוא הכרח חיצוני המחייבו לצאת למדינת הים.

הראב"ד [בנמוקי יוסף ז. באלפס ד"ה גמ' מ"ט] מתקשה בהסבר זה, כיוון שמשמעות המונח "יצא שלא ברשות", שיצא באיסור, ולכן הוא מפרש שמדובר על יוצא מארץ ישראל לחוץ לארץ, וכיוון שאסור לצאת מארץ ישראל לטיול, אסרו חכמים ליוצא לטיול להסתפר בחול המועד.

לפי הסברו של רש"י, היתר תספורת בבא ממדינת הים נאמר להלכה רק כשיצא למזונות או הרווחה ולא כשיצא לטיול, וכך פוסק גם הרמב"ם [פ"ז הי"ח]. לפי הסבר הראב"ד היתר תספורת בבא ממדינת הים נאמר להלכה גם כשיצא לטיול, ולא נאמר כשעושה איסור ויוצא מארץ ישראל לחוץ לארץ לטיול.

הגמ' [יז:] מביאה ברייתא המוסיפה שני היתרים נוספים: כהן ואבל. אנשי משמר שנשלמה משמרתם במועד, ואבל שחל שביעי שלו ביום טוב או בשבת שחל בערב יום טוב מותרים לגלח במועד כיוון שהיו אסורים בגילוח ערב המועד. הרמב"ם [פ"ח הל' יח-יט] פוסק דינים אלו להלכה.

נחלקו הראשונים האם מותר לאדם שהיה חולה ערב המועד להסתפר במועד. תלמיד רבינו יחיאל מפריס [ד"ה ואומן] סובר שמותר לו להסתפר במועד, והרשב"א [שו"ת ח"ג סי' רעה] סובר שאסור לו להסתפר במועד. תלמיד רבינו יחיאל מפריס סובר שמותר להסתפר אפילו חש בראשו ערב הרגל, "דאית ליה קלא לגבי שיכביה ומיפרסמא מילתא". חולה עומד בשני התנאים, הוא אנוס ואונסו ידוע לרבים, ולכן מותר לו להסתפר במועד. הרשב"א חולק, ולדעתו אין היתר כללי שאנוס מותר להסתפר במועד, אלא ההיתר נאמר לגבי המנויים במשנתנו בלבד, וחולה לא נמנה במשנה. הרשב"א מביא ראיה להבנתו מדין קטן שנאמר שמותר לגלחו מפני "שאין לך יוצא מבית האסורין גדול מזה". מדוע הגמ' אינה אומרת שמותר לגלחו מפני שהוא אנוס, משמע שהיתר גילוח מתייחס למנויים במשנה בלבד, ולכן חייבים לומר שקטן כיוצא מבית האסורים, והוא נכלל במנויים במשנה. מהסברו של הרשב"א מתחדש שאין היתר כללי לאנוס שאונסו ידוע לרבים, להסתפר במועד, אלא ההיתר מתייחס לאונסים המנויים במשנה בלבד.

הסברו של הרשב"א קשה שהרי הוא סותר את ספק הגמ' לגבי אבידה. אם חכמים התיירו את המנויים במשנה בלבד, אין מקום להסתפק האם מאבד אבידה הוא אנוס היכול להתגלח במועד. לא ניתן להסביר שזה גופא ספק הגמ', שהרי הספק מפורש בגמ': "כיון דאומן הוא מוכחא מילתא או דלמא כיון דלא מוכחא מילתא כי הנך לא". אולי ניתן לפרש, ששמואל חולק על רבי זירא ועל אביי, ולדעת שמואל אין ספק שאומן שאבדה לו אבידה אינו מתגלח במועד.

להסבר זה בשיטת הרשב"א יכולה להיות נפקא מינה לפסק ההלכה בדין אומן שאבדה לו אבדה. הגמ' מסתפקת האם מותר לאומן שאבדה לו אבידה להסתפר במועד, הגמ' אינה פושטת ספקה ונשארת בתיקו. איסור תספורת במועד מדרבנן, ולכן פוסקים האור זרוע [בהגהות אשר"י סי' א] ותלמיד רבינו יחיאל מפריס [ד"ה ואומן], שספק דרבנן לקולא, ומותר לו להסתפר במועד. הרי"ף [ז. באלפס] והרמב"ם [פ"ז הל' יז-כ] משמיטים את הספק, משמע שהם פושטים את הספק לחומרא [היה ניתן לומר שהם סוברים כמאירי, שיש בגילוח גם איסור מלאכה, אבל הם פוסקים שאיסור מלאכה במועד מדרבנן]. לפי שיטת הרשב"א דבריהם ברורים, הם פוסקים כשמואל, ולכן אסור לאומן שאבדה לו אבידה להסתפר במועד [אולם מלשון הרמב"ם בהי"ז לא משמע כשיטת הרשב"א, וצריך עיון].

רבינו תם [מובא בטור סי' תקלא, ובהגהות אשר"י סי' א] מוסיף היתר נוסף. הוא מתיר לאדם שהתגלח ערב המועד לחזור ולהתגלח במועד. האיסור להתגלח במועד הוא כדי שלא יכנס לרגל כשהוא מנוול, הוא לא נכנס מנוול, ולכן מותר לו להתגלח.

הראשונים [הגהות אשר"י סי' א, טור סי' תקלא] דוחים את שיטת רבינו תם משתי סיבות:

א. המשנה והגמ' לא מנו היתר זה במנין ההיתרים.  
 ב. היתר גילוח נאמר רק כשמוכחא מילתא, והרואים אותו מגולח במועד אינם יודעים שהוא התגלח גם לפני המועד.

בזמננו שאנשים רבים מגלחים את זקנם יום יום צריך לדון מחדש בדינו של רבינו תם, שהרי שתי הטענות שטוענים נגד רבינו תם אינן תקפות. השאלה מדוע המשנה והגמ' לא מנו היתר זה במנין ההיתרים אינה שאלה, כיוון שמציאות זמננו, שאנשים מתגלחים יום יום לא היתה קיימת בזמנם. הטענה שהיתר גילוח נאמר רק כשמוכחא מילתא, והרואים אותו מגולח במועד אינם יודעים שהוא התגלח, אינה תקפה בזמננו מפני שידוע שבני אדם מגולחים מתגלחים יום יום.

הראשון שהתייחס לשאלה זו הוא הנודע ביהודה [או"ח קמא ס' יג]. הנודע ביהודה מאמץ את דברי המאירי שאיסור גילוח בחול המועד נובע גם מגזרה שלא יכנס לרגל שהוא מנוול וגם מאיסור מלאכה. מסביר הנודע ביהודה, שלאדם שלא גילח ערב הרגל אין איסור מלאכה, שהרי גילוהו במועד מיפהו, ויפוי הוא צורך המועד. לאדם זה אסור להתגלח במועד מפני הגזרה שלא יכנס לרגל והוא מנוול. לאדם שגילח ערב המועד אין גזרה זו, שהרי הוא לא נכנס לרגל מנוול, ואיסור הגילוח שלו נובע מאיסור מלאכה, שהרי אדם שגילח ערב המועד אינו מתייפה בגילוח נוסף במועד. הנודע ביהודה מוסיף שבני עירו ראו אותו מגולח ביום טוב ראשון, והם יודעים שהוא לא נכנס לרגל מנוול, ולמראית עין של אורחים לא חוששים.

על פי הבנה זו מחדש הנודע ביהודה, שמותר לאדם שהתגלח ערב המועד להתגלח במועד על ידי פועל עני שאין לו מה לאכול. כיוון שהתגלח ערב המועד אין לו את הגזרה שלא יכנס לרגל שהוא מנוול, וכיוון שמתגלח על ידי פועל עני שאין לו מה לאכול מותר לו לעשות מלאכה במועד.

בתשובה נוספת [או"ח תנינא ס' צט] אומר הנודע ביהודה שהוא חשב להעלים היתר זה מפני שיש אנשים המתגלחים בתער ועוברים על חמישה לאוים, ולכן ראוי שהם לא ידעו מההיתר ולא יתגלחו במועד, אבל מטעם הכמוס בלבד הוא מפרסם את ההיתר.

החתם סופר [או"ח ס' קנד] אומר שהוא הולך רכיל מגלה סוד, והוא יגלה את סודו הכמוס של הנודע ביהודה. הנודע ביהודה סובר שאיסור השחתת זקן הוא רק כשהשערות בגודל שאפשר לכופ ראשן לעיקרן, כשמגלחים יום יום השערות אינן בגודל זה, ואין בהשחתתן איסור דאורייתא, אם נאסור לגלח במועד, יגדלו השערות כדי לכופ ראשן לעיקרן, והמגלחים בתער לאחר המועד יעברו על איסור דאורייתא [החתם סופר חולק וסובר שיש איסור השחתה כשהשער כדי קריצת צפורן].

החת"ס סופר דוחה את שתי הטענות המרכזיות של הנודע ביהודה:

א. טענת הנודע ביהודה היא שאיסור גילוח למתגלח בערב המועד הוא רק מפני איסור מלאכה, ולכן ניתן להתירה על ידי פועל עני, נופלת מדין אנשי משמר, ששם אין איסור

מלאכה, ולא מצאנו היתר להתגלח למי שהתגלח לפני המשמר [הברייתא (יז):] מתירה לאנשי משמר שנכנס משמרתם למועד להתגלח במועד, משמע שרק במועד מותר להם להתגלח ולא במשמר].  
 ב. טענת הנודע ביהודה שלא חוששים למראית עין של אורחים אינה נכונה, והאורחים שרואים אותו מגולח אינם יודעים שגילח לפני המועד, וחושדים אותו שנכנס למועד כשהוא מנוול.

### סיכום

תספורת וגילוח הם צרכי הגוף המתירים עשיית מלאכה בחול המועד. חכמים אסרו לגלח במועד כדי שלא יכנס לרגל והוא מנוול. הראשונים והאחרונים דנים האם לאחר גזרת החכמים יש גם איסור מלאכה, ואסור לגלח מהתורה, או שאין איסור מלאכה ואסור לגלח רק מפני הגזרה. המאירי מביא הסבר אחד שלפיו יש איסור מלאכה בגילוח במועד, אגרות משה מוכיח מהתוס' שאין איסור מלאכה בגילוח בחול המועד.

חכמים התירו תספורת לאנשים המנויים במשנה. בגמ' מפורש שההיתר מותנה בשני תנאים: א. האנשים לא הסתפרו מפני אונס. ב. אונסם גלוי וידוע לרבים. הרשב"א סובר שחכמים התירו רק במקרים המנויים במשנה, ואולי לדעתו שני התנאים נשנו על ידי רבי זירא ואבבי, ושמואל חולק עליהם.

רבינו תם מחדש שמותר לאדם שהתגלח ערב המועד להתגלח במועד, אבל הראשונים חולקים עליו, שהרי לאחר גילוחו לא מוכחא מילתא שהתגלח ערב המועד.

### הלכה

השו"ע [סי' תקלא סע' ב-ג] פוסק שאין מגלחים במועד אפילו גילח ערב המועד, ואפילו היה חולה או אנוס. הוא [סע' ד, ו-ז] מתיר להתגלח למנויים במשנה, לאבל שחל שביעי שלו בשבת ערב הרגל, ולקטן אפילו נולד לפני הרגל. השו"ע [סע' ד] פוסק שמותר למי שבא מטיול במדינת הים להתגלח אלא אם יצא לטיול מארץ ישראל לחוץ לארץ.

פוסקי זמננו דנים בדין גילוח בחול המועד. ר' משה פיינשטיין [או"ח א סי' קסג] טוען שדברי הנודע ביהודה מתייחסים לתקופתו שרק מיעוט האנשים היו מתגלחים, אבל בזמננו שרוב האנשים מתגלחים, מוכחא מילתא שלא נכנס לרגל והוא מנוול, ולכן מותר לגלח הזקן במועד. למעשה פוסק ר' משה פיינשטיין: "אבל מ"מ איני נוהג להתיר אלא למי שיש לו צורך ביותר או מצטער ביותר, ואם אחד ירצה לסמוך ע"ז גם בשביל היפוי לבד אין למחות בידו כי מעצם הדין הוא מותר לע"ד". רוב הפוסקים אינם מתירים גילוח בחול המועד [עיי' רשימה חלקית בשו"ת עטרת פז ח"א כרך א או"ח הערות סי' יד הערה ד"ה אולם האמת].